

B. GELENCSÉR KATALIN gödöllői művelődéstörténész, ny. docens, ELTE Pedagógiai Pszichológiai Kar Andragógiai Tanszék. Bessenyei György-díjas, a Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztje kitüntetettje.

Élet, életmód, élettelen, életöröm, életszerű, életritmus, életút

Élet

Önkéntes, vagy nem önkéntes működtető energia az emberben, állatokban, növényekben, ami az egyed és a faj tetteiből, változásából, jelzéseiből, fennmaradásából észlelhető, és ami különbözővé teszi ezeket az anyag minden más formájától. Célszerűen maga köré szervezi az anyagot és energiát, amivel a fennmaradás felé hajtja az élő szervezetet. A változás az alapvető megnyilvánulása. Az élet anyagcsere, belső szerves működés, szaporodás és variáció. A létidő a keletkezéstől a megszűnésig tart. Az élet általános viselkedés és életmód; személyek vagy más élőlények általános megnyilvánulása, működése, szokása, szemlélete, amely azokban a megoldásokban látszik, mutatkozik meg, ahogy az őket érő hatásokat kezelik, illetve azokban, amelyeket másoknak vagy maguknak okoznak. Az élet az ember legfontosabb kincse. Az élet dinamizálója, központja lehet személy, kapcsolat, dolog, meghatározó viszony, aminek az egyén alárendel minden más dolgot.

Az élet alapjelentése szülött, ivadék, az ómagyarban élet, az ősmagyarban elve, elevenség volt. A kifejezés köznyelvünkben, mai értelmében 1416-tól, a filozófiában 1826-tól használatos.

Az élethez szükséges: Önállóság, autonómia, reprodukció, örökítő anyag, szaporodás, táplálkozás, anyagcsere, komplex szerveződés, növekedés és fejlődés, információtartalom, nukleinsav és fehérje kapcsolat, állan-

dóság és variáció. Tevékenységekkel törekvés a szándékok, célok elérésére, amelyek tartalommal és értelemmel töltik ki napokat. Általában optimista működés, aktivitás, amelyet gyorsaság, pezsgés és vidámság jellemez.

Életmód

Az életmódot meghatározzák az ember születéssel kapott adottságai, a körülvevő környezet, a megélhetés feltétele, egy kedvező szituáció, időszak, a cselekvési lehetőség, a személy jövőképe, kitartása, a sorsformáló létre irányuló hatások összessége.

Az életmód állapot, az a forma, létszervezési adottság, színvonal, ahogy az egyén a korban, társadalmi környezetében, aktuális élekciklusában élhet, gondolkodhat, cselekedhet. Alapjában magaviselet, szubjektív célra, jobbra törekvés.

„Vörös bársony süvegem, Most élem gyöngyéletem” – szól Rákóczi korából a népdal.

Mély az az egyetemes fájdalom, amit Ady Endre írt le a múlt század elején: „Nyár-éjszakán a grófi szérűn / Reccsen a deszka-palánk / S asztag-városban pirosan / Mordul az égbe a láng. // Éjféli hajnal, szörnyű fény ez, / Nincs párja, napja, neve. / Fut, reszket a riadt mezőn / Az égő élet heve. // Koldus, rossz álmú zsellér ébred, / Lompos, bús kutya csahol. / Az egész táj vad fájdalom, / S a gróf mulat valahol. // Szenes kalászok énekelnek / Gonosz, csúfos éneket: / „Korgó gyomrú magyar pa-

raszt, / Hát mi vagyok én neked?” // „Mért fáj neked az égő élet? / Nincs benne részed soha. / Ne sírj, grófodnak lesz azért / Leánya, pénze, bora.” // „Ne félj, a tél meg fog gyötörni, / Mint máskor, hogyha akar. / Élethez, szemhez nincs közöd, / Grófi föld ez és magyar.” // S mégis, amikor jön a reggel / S pernyét fújnak a szelek, / A grófi szérűn ott zokog / Egy egész koldus-sereg. // Siratják a semmit, a másét, / – A gróf tán épp agarász – / Érzik titkon, hogy az övék / E bús élet s a kalász.”

Élettelen

Élettelen az, amiben mozgás nincs, mintha az életerő kiveszett volna belőle. Érzés, virgoncság nélkül való állapot, elhagyottság, csendesség abban, aki korábban eleven, mozgó, tevékeny volt.

Életöröm

Érzelem, beteljesülés, megelégedés, melyet az élet szépségének, értelmének átélt élménye nyújt. Azt az élőlényt jellemzi, aki várakozásainak, vágyainak megfelelő lehetőségek tartós vagy pillanatnyi birtokosa, akit valami nagy szerencse ért.

Életszerű

Minden olyan személyes vagy közösségi célkitűzés, cselekvés, kez-

deményezés, aktivitás, összefogás, amely valamely probléma egyéni, társadalmi megoldását segíti elő, amelynek következtében a viszonyok jobbra fordulnak, a feladatok megoldhatóbbakká válnak, az egyéni és az együttes lét céljai a körülményekhez igazodva optimálisabban valósíthatók meg.

Életszerűtlen

Elérhetetlen utáni, aktivitás nélküli sóvárgás, vágy, vagy viszony valakihez, valamihez. Alkotás, jelenség, dolog, amely nem tudja a másik emberben a valóság reális benyomását kelteni. Nem aktuális viselkedés, elvárás olyan szituációban, amiben az egyén elképzelése már nem adekvát tényező, vagy akiből hiányzik a benső pezsgés, tetterő.

Átélés nélküli, mesterkéltnem hiteles művészi, mindennapi alakítás, nyilatkozás, teljesítmény.

Életritmus

Az óra diktatúrája alatt élő mai ember szemében a hagyományos társadalom életritmusa felfoghatatlanul lassú, időbeosztása pedig ésszerűtlenül pazarló volt.

A fizikai idő állandóságával szemben az emberi időérzékelés változókéony; ezt fejezzük ki, amikor a rohanó időt, a gyorsuló időt vagy éppen az ólomlábakon vándorló perceket emlegetjük.

Az idő érzékelése és használata társadalmi jelenség, s mint ilyen, változásoknak van alávetve. Bár időfelosztás és időérzékelés minden társadalomban létezik, azonban kifinomultsága mély különbségeket mutat. A hagyományos társadalmakban az időbeosztás feladatorientált volt, a munkavégzés igényei szerint változott. Ez az időfelfogás ősi, embe-ribb, felfoghatóbb, mint a kötött idejű, mert szükségyszerűsége közvetlenül érzékelhető. Az óra szerint dolgozó ember számára a feladatorientált-időbeosztásra jellemző munka ráérősnek, pazarlónak tűnik.

Az élet ritmusát három nagyobb ciklus körforgása határozta meg: a napé, az esztendőé és az emberi életé. A napi ciklus hosszát, valamint

a munka jellegét és intenzitását az évszak szabta meg. A nap kezdete és vége a Nap keléséhez és nyugvásához igazodott, a szünetek, pihenés, étkezés hossza a feladat mennyisége az időjárás szerint változott.

Az iskolai oktatás rendje is szorosan függött az évszakok változásától. A falusi népiskolák kénytelenek voltak a tavaszi és őszi nagy mezei munkákhoz igazítani a tanév kezdetét és végét, hiszen azokban a gyerekeknek is részt kellett venni, és úgysem járták volna őket iskolába a szülők. Még a gimnáziumok is kénytelenek voltak követni a napok rövidülését-hosszabbodását a tanítás rendjében, mert mesterséges fényre nem igen számíthattak.

Csak a családi élet ünnepi eseményei, névnapok és disznótorok alkalmával tértek el az élet megszokott ritmusától. Még az étrend is az állandóság érzetét erősítette.

Az óra diktatúrája alatt élő modern emberrel szemben a hagyományos társadalom életritmusát az elvégzendő feladatok sorrendje, logikája, időszükséglete határozta meg. Az időpontokat és időtartamokat a parasztok a hóolvadással, cseresnyeérettel, aratással, sarjúkaszással, szürettel, szilvaérettel stb. határozták meg.

A 19. században – összefüggésben az írni-olvasni tudás terjedésével, a kalendáriumok emelkedő példányszámával, valamint a hírlapirodalom növekvő szerepével – uralkodóvá vált az időpontok kalendárium szerinti megjelölése. A terjedő modern dátumozás mellett azonban még sokáig megőrizték kiemelt időjelző szerepüket a nagy ünnepnapok (Karácsony, Húsvét, Pünkösöd), a mezőgazdasági ciklus kiemelt fordulói (Szent György, Szent Mihály napja), a helyi, megyei, országos vásárok és búcsúk.

Életút

Az életút értékét, mozgató erőit, jelentését a 60 éves Arany Jánosnál rezignáltabban, őszintébben, szebben nem lehet megfogalmazni.

„Az életet már megjártam.

Többnyire csak gyalog jártam,
Gyalog bizon!...

Legfőlebb ha omnibuszon.

Láttam sok kevély fogatot,
Fényes tengelyt, cifra bakot:
S egy a lelkem!
Soha meg se' irigyeltem.
Nem törődtem bennülövel,
Hetyke úrral, cifra nővel:
Hogy' áll orra
Az út szélén baktatóra.
Ha egy úri lócsiszárral
Találkoztam s bevert sárral:
Nem pöröltem, -
Félreálltam, letöröltem.
Hiszen az útfélen itt-ott,
Egy kis virág nekem nyitott:
Azt leszedve,
Megvolt szívem minden kedve.
Az életet, ím, megjártam;
Nem azt adott, amit vártam:
Néha többet,
Kérve, kelve, kevesebbet.
Ada címet, bár nem kértem,
S több a hír-név, mint az érdem:
Nagyravágyva,
Bételt volna keblem vágya.
Kik hiúnak és kevélynek -
Tudom, boldognak is vélnek:
S boldogságot
Írly nélkül még ki látott?
Bárha engem titkos metely
Főlemeszt: az örök kétely;
S pályám bére
Égető, mint Nessus vére.
Mily temérdek munka várt még!...
Mily kevés, amit beválték
Félbe'-szerbe'
S hány reményem hagyott cserbe'!...
Az életet már megjártam;
Mit szívembe vágyva zártam,
Azt nem hozta,
Attól makacsul megfoszta.
Egy kis független nyugalmat,
Melyben a dal megfogyanhat,
Kértem kérve:
S ő halasztá évrül-évre.
Csöndes fészket zöld lomb árnyán,
Hova múzsám el-elvárnám,
Mely sajátom;
Benne én és kis családom.
Munkás, vidám öregséget,
Hol, mit kezdtem, abban véget...
Ennyi volt csak;
S hogy megint ültessek, oltsak.
Most, ha adná is már, késő:
Egy nyugalom vár, a végső:
Mert hogy' szálljon,
Bár kalitja már kinyitva,
Rab madár is, szegett szárnyon? „

Arany János: Epilógus, 1877.